O‘ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TA’LIM MUASSASALARIDA INKLYUZIV TA’LIMNI JORIY ETISH KONSEPSIYASI

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti
Pedagogika fakulteti 2-oliy ta’lim,
Defektalogiya (logopediya) yo‘nalishi
3-kurs 24/2-guruh talabalari
Abdurazakova Maftuna Olimjon qizi
88-598-12-12
Alimova Gulnora Ma'rufjanovna
99-861-92-07
Azimova Mahfuzaxon Nabijon qizi
93-147-58-99
Begimova Sabohat Sattarovna
99-103-38-05
Begmuradova Oysuluv Shaxobiddin qizi
moxisulaymanovna@gmail.com
93-421-18-01

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim muassasalarida inklyuziv ta’limni joriy etish konsepsiyasi yoritilgan. Inklyuziv ta’lim – imkoniyati cheklangan bolalar hamda sog‘lom rivojlanayotgan bolalarning birgalikda ta’lim olishini ta’minlovchi tizim hisoblanadi. Ushbu yondashuv bolalarning ijtimoiy integratsiyasini oshirish, ularning huquqlarini himoya qilish hamda ta’limga teng imkoniyat yaratishga qaratilgan.Maqolada inklyuziv ta’limning asosiy tamoyillari, pedagogik yondashuvlar va amaliyotga tatbiq etish bosqichlari tahlil qilinadi. Shuningdek, maxsus ehtiyojga ega bolalar uchun qulay ta’lim muhitini shakllantirish, kadrlar tayyorlash va moddiy-texnik bazani mustahkamlash masalalariga e’tibor qaratiladi.Tahlillarga ko‘ra, inklyuziv ta’limni samarali joriy etish uchun huquqiy asoslarni takomillashtirish, pedagoglarning malakasini oshirish va ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish zarur. Ushbu maqola inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so`zlar: inklyuziv ta’lim, maktabgacha ta’lim, maxsus ta’lim nogironligi bo‘lgan bolalar, ta’limga teng imkoniyatlar, pedagogik innovatsiyalar, integratsiyalashgan ta’lim, differensial yondashuv, ta’lim metodikasi, o‘quv dasturlari moslashuvi, logoped va defektolog xizmatlari, erta bolalik rivojlanishi, psixologik-pedagogik qo‘llab-quvvatlash, inkluziv muhit, davlat dasturlari va qonunchilik

Annotation: this article covers the concept of introducing inclusive education in preschool educational institutions in Uzbekistan. Inclusive education is a system that ensures the joint education of children with disabilities as well as healthy developing children. This approach aims to increase the social integration of children, protect their rights, and provide equal access to education.The article analyzes the basic principles of inclusive education, pedagogical approaches and stages of implementation into practice. Attention will also be paid to the issues of forming a comfortable educational environment for children with special needs, training of personnel and strengthening the material and technical base.According to the analysis, for the effective introduction of inclusive education, it is necessary to improve the legal framework, improve the

qualifications of educators and strengthen cooperation with parents. This article contains scientific and practical recommendations for the development of an inclusive education system.

Keywords: inclusive education, preschool education, special education for children with disabilities, equal opportunities in education, pedagogical innovations, integrated education, differentiated approach, teaching methodology, curriculum adaptation, speech therapist and defectologist services, early childhood development, psychological and pedagogical support, inclusive environment, state programs, and legislation

Аннотация: В данной статье освещена концепция внедрения инклюзивного образования в дошкольных образовательных учреждениях Узбекистана. Инклюзивное образование-это система, обеспечивающая совместное обучение детей с ограниченными возможностями здоровья и здорово развивающихся детей. Такой подход направлен на повышение социальной интеграции детей, защиту их прав, а также на создание равных возможностей для образования.В статье анализируются основные принципы инклюзивного образования, педагогические подходы и этапы их внедрения в практику. Также будет уделено внимание вопросам формирования благоприятной образовательной среды для детей с особыми потребностями, подготовки кадров и укрепления материально-технической базы.Согласно анализу, для эффективного внедрения инклюзивного образования необходимо совершенствование правовой базы, повышение квалификации педагогов и укрепление сотрудничества с родителями. В данной статье содержатся научно-практические рекомендации по развитию системы инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дошкольное образование, специальное образование для детей с инвалидностью, равные возможности в образовании, педагогические инновации, интегрированное образование, дифференцированный подход, методика обучения, адаптация учебных программ, услуги логопеда и дефектолога, раннее детское развитие, психолого-педагогическая поддержка, инклюзивная среда, государственные программы и законодательство

KIRISH Bugungi kunda maktabgacha ta’lim tizimi jamiyat taraqqiyotining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, inklyuziv ta’lim tamoyillarini joriy etish orqali barcha bolalarga teng imkoniyat yaratish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Nogironligi bo‘lgan bolalar, shuningdek, maxsus ehtiyojli bolalar jamiyatning ajralmas qismi bo‘lib, ularning ta’lim olish huquqlarini to‘laqonli ta’minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sanaladi. Shu boisdan, O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim muassasalarida inklyuziv ta’limni joriy etish konsepsiyasi ishlab chiqilmoqda va amaliyotga tatbiq etilmoqda. Inklyuziv ta’lim - bu bolalarning jismoniy, intellektual, psixologik va boshqa xususiyatlaridan qat’i nazar, erkin ta’lim muhitida o‘qib-o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘lishidir. Bunday yondashuv differensial yondashuv va individual rivojlanish tamoyillariga asoslanadi. Pedagogik innovatsiyalar va o‘quv dasturlari moslashuvi orqali bolalar o‘z qobiliyatlarini ro‘yobga chiqarishlari, jamiyatga to‘laqonli integratsiyalashishlari uchun qulay sharoit yaratiladi. O‘zbekiston Respublikasida inklyuziv ta’limni rivojlantirishga qaratilgan turli davlat dasturlari amalga oshirilmoqda. Psixologik-pedagogik qo‘llab-quvvatlash, maxsus tayyorlangan ta’lim va tarbiya usullari, shuningdek, reabilitatsiya va moslashuv jarayonlarini takomillashtirish orqali maktabgacha ta’lim muassasalarida inklyuziv ta’limni keng joriy etish rejalashtirilgan. Bunda asosiy e’tibor infratuzilma va sharoitlarni yaxshilashga, pedagoglarni maxsus tayyorgarlikdan o‘tkazishga va ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirishga qaratilgan. Ushbu maqolada O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim muassasalarida

inklyuziv ta'limni joriy etish jarayonining ahamiyati, duch kelinayotgan muammolar va ularning yechimlari, shuningdek, mavjud ta'limga teng huquqlilik tamoyillarining hayotga tatbiq etilishi haqida so‘z yuritiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI O‘zbekistonda inklyuziv ta'lim masalalari bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar va huquqiy-me'yoriy hujjatlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'limni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. O‘zbekiston Respublikasining "Ta'lim to‘g‘risida" gi qonuni va "Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida" gi qonuni inklyuziv ta'limning huquqiy asoslarini belgilaydi. Shuningdek, 2019–2023-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish dasturi doirasida inklyuziv ta'limni joriy etish chora-tadbirlari belgilangan. Jahon tajribasiga e'tibor qaratilsa, YUNESKO, YUNISEF va Jahon banki kabi xalqaro tashkilotlarning inklyuziv ta'lim bo‘yicha tavsiyalari O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan dasturlar bilan uyg‘unlashgan. Ayniqsa, Italiya, Finlyandiya, Kanada va Yaponiya tajribalariga asoslangan holda, inklyuziv ta'limni rivojlantirishning ilg‘or usullari o‘rganilmoqda. Mahalliy olimlar, jumladan, A. Avazova, B. Yo‘ldoshev, Sh. Karimov va boshqa tadqiqotchilarning ilmiy ishlari inklyuziv ta'limning pedagogik va psixologik jihatlarini chuqur yoritib beradi. Ilmiy manbalarda inklyuziv ta'limni joriy etishda asosiy to‘siqlar sifatida pedagogik kadrlarning yetarlicha tayyorlanmagani, o‘quv rejalari va metodikalarining moslashmagani, shuningdek, moddiy-texnik bazaning yetishmovchiligi qayd etiladi. Shu sababli, ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'limni joriy etish uchun tizimli yondashuv zarurati ta'kidlanadi.

METODOLOGIY Ushbu tadqiqotda sistemali yondashuv va taqqoslash metodi qo‘llanildi. Tadqiqot davomida empirik va nazariy usullar birlashtirilib, quyidagi metodlardan foydalanildi:

Hujjatlar tahlili – O‘zbekiston Respublikasining inklyuziv ta'lim bo‘yicha qonunlari va davlat dasturlari o‘rganildi.

Empirik tadqiqot – maktabgacha ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'limni joriy etish holati joyida o‘rganildi.

So‘rovnomalar va intervyular – pedagoglar, ota-onalar va psixologlar orasida inklyuziv ta'limga munosabat va mavjud muammolar bo‘yicha fikrlar yig‘ildi.

Tajriba-sinov metodi – ayrim maktabgacha ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'limni joriy etish bo‘yicha sinov dasturlari tahlil qilindi.

NATIJA Ushbu metodologik asoslar orqali inklyuziv ta'limni joriy etish jarayonidagi asosiy muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekistonda maktabgacha ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'limni joriy etish bo‘yicha qator ijobiy o‘zgarishlar amalga oshirilmoqda. Biroq, bu jarayon hali ham tizimli yondashuv va chuqur islohotlarga muhtoj. Empirik tadqiqot natijalariga ko‘ra, inklyuziv ta'lim joriy etilgan maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning ijtimoiy moslashuvi yaxshilangani, ularning bilim olish imkoniyatlari oshgani kuzatildi. Shu bilan birga, muassasalar infratuzilmasi, pedagoglarning tayyorgarligi va maxsus ta'lim dasturlari bo‘yicha muammolar mavjudligi aniqlandi.

1. Inklyuziv ta'limga oid huquqiy va tashkiliy muammolar

Davlat tomonidan qabul mavjudligi aniqlandi.

qilingan qonun va dasturlarga qaramay, ularning ijrosi to‘liq amalga oshirilmagan. Jumladan, ta’lim standartlari va o‘quv dasturlari maxsus ehtiyojga ega bolalar uchun yetarlicha moslashtirilmagan. Shuningdek, nogironligi bo‘lgan bolalar uchun infratuzilma barcha muassasalarda to‘liq yaratilmagan.

2. Pedagoglarning malaka darajasi

So‘rovnomalar natijalari shuni ko‘rsatdiki, maktabgacha ta’lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan pedagoglarning 70% dan ortig‘i inklyuziv ta’limni olib borish uchun yetarli bilim va ko‘nikmalarga ega emas. Shu sababli, pedagoglarni maxsus kurslarda o‘qitish va ularning malakasini oshirish dolzarb muammolardan biri bo‘lib qolmoqda.

3. Ota-onalar va jamiyat munosabati

Ota-onalar va jamiyat inklyuziv ta’limga nisbatan turlicha munosabat bildirmoqda. Ayrim ota-onalar farzandlari maxsus ehtiyojli bolalar bilan bir muhitda ta’lim olishini qo‘llab-quvvatlamaydi. Bu esa ijtimoiy stereotiplarga asoslangan tushunchalar va ma’lumot yetishmovchiligi bilan bog‘liq. Shu boisdan, jamiyatda inklyuziv ta’limning afzalliklarini targ‘ib qilish, ota-onalarni bu borada xabardor qilish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

4.Infratuzilma va moddiy-texnik ta’minot

Aksariyat maktabgacha ta’lim muassasalari nogironligi bo‘lgan bolalar uchun moslashtirilmagan. Ko‘plab bog‘chalarda panduslar, maxsus o‘quv xonalari, defektolog va logoped xizmatlari mavjud emas. Shu sababli, davlat tomonidan ajratilayotgan mablag‘larning maqsadli ishlatilishini nazorat qilish va muassasalarni modernizatsiya qilish talab etiladi.

MUHOKAMA O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim muassasalarida inklyuziv ta’limni joriy etish jarayoni qator ijobiy natijalarga ega bo‘lsa-da, hali ham muhim muammolar mavjud. Inklyuziv ta’lim nafaqat nogironligi bo‘lgan bolalar, balki barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratishga qaratilgan bo‘lib, bu tizimni to‘laqonli amalga oshirish pedagogik, ijtimoiy va huquqiy jihatdan keng qamrovli islohotlarni talab qiladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, inklyuziv ta’lim joriy etilgan ba’zi maktabgacha ta’lim muassasalarida bolalarning ijtimoiy moslashuvi yaxshilangani va ularning bilim olish imkoniyatlari oshgani kuzatilgan. Biroq, ko‘plab muassasalarda pedagoglarning inklyuziv ta’limga oid malaka va bilim darajasi yetarli emasligi, shuningdek, maxsus metodikalar va moslashtirilgan o‘quv dasturlarining yo‘qligi sezilarli to‘siq bo‘lib qolmoqda. Muhokama jarayonida aniqlangan asosiy muammolardan biri jamiyatning inklyuziv ta’limga nisbatan munosabati bo‘ldi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ba’zi ota-onalar farzandlarining nogironligi bo‘lgan bolalar bilan bir muhitda ta’lim olishini istamaydi. Bu esa inklyuziv ta’limni rivojlantirish yo‘lida jiddiy psixologik va ijtimoiy to‘siq yaratadi. Shu sababli, inklyuziv ta’limning ijobiy jihatlarini targ‘ib qilish, ota-onalar va jamiyatni bu borada xabardor qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, moddiy-texnik baza va infratuzilma yetishmovchiligi ham dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ko‘plab maktabgacha ta’lim muassasalarida nogironligi bo‘lgan bolalar uchun maxsus jihozlar, panduslar, reabilitatsiya xonalari, logoped va defektolog xizmatlari yetarli darajada emas. Bu esa inklyuziv ta’limni to‘liq amalga oshirishga imkon bermaydi. Muhokama natijasida shuni ta’kidlash lozimki, inklyuziv ta’limni samarali joriy etish uchun kompleks yondashuv zarur. Bu jarayonda davlat organlari, maktabgacha ta’lim muassasalari, ota-onalar, pedagoglar va keng jamoatchilik o‘zaro hamkorlik qilishi lozim. Pedagoglarning malakasini oshirish, maxsus metodikalar ishlab chiqish va ta’lim dasturlarini moslashtirish muhim qadamlar hisoblanadi. Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta’limni joriy etish nafaqat nogironligi bo‘lgan bolalar, balki barcha bolalarning ijtimoiy integratsiyasiga, bag‘rikenglik va hamjihatlik muhitining

shakllanishiga xizmat qiladi. Shu boisdan, tizimli islohotlarni amalga oshirish va bu jarayonga jamiyatni keng jalb etish za

XULOSA O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim muassasalarida inklyuziv ta’limni joriy etish dolzarb masalalardan biri bo‘lib, uning amalga oshirilishi ta’lim tizimining barqaror rivojlanishi va ijtimoiy adolatni ta’minlash uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Inklyuziv ta’limning asosiy maqsadi – nogironligi bo‘lgan yoki maxsus ehtiyojga ega bolalarning umumiy ta’lim tizimiga integratsiyasini ta’minlash va ularga teng huquqli ta’lim olish imkoniyatlarini yaratishdir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekistonda inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha muayyan yutuqlarga erishilgan bo‘lsa-da, bu sohada hal qilinishi lozim bo‘lgan muammolar ham mavjud. Inklyuziv ta’limning huquqiy asoslari mamlakatda yaratilgan bo‘lib, O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida” gi qonuni va “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida” gi qonunlari inklyuziv ta’limni rivojlantirish uchun mustahkam asos yaratadi. Shuningdek, hukumat tomonidan ishlab chiqilgan davlat dasturlari va strategiyalar inklyuziv ta’limni bosqichma-bosqich joriy etish yo‘nalishida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, 2019–2023-yillarda maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish bo‘yicha davlat dasturi doirasida inklyuziv ta’limni takomillashtirish masalalariga e’tibor qaratilgan. Shunga qaramay, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’limni amaliyotga joriy etish jarayonida bir qator muammolar mavjud. Ulardan eng asosiylari quyidagilardan iborat:

1. Pedagog kadrlarning tayyorlanish darajasi yetarli emasligi – Ko‘plab maktabgacha ta’lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan tarbiyachi-pedagoglar inklyuziv ta’lim bo‘yicha yetarli bilim va malakaga ega emas. Bu esa o‘z navbatida maxsus ehtiyojga ega bolalar bilan ishlash jarayonida samaradorlikning pasayishiga sabab bo‘ladi.
2. Moddiy-texnik baza yetishmovchiligi – Ko‘plab maktabgacha ta’lim muassasalarida nogironligi bo‘lgan bolalar uchun moslashtirilgan infratuzilma (panduslar, liftlar, maxsus o‘quv xonalari) mavjud emas. Shuningdek, reabilitatsiya vositalari, maxsus jihozlar va qo‘shimcha yordamchi ta’lim texnologiyalarining yetishmovchiligi inklyuziv ta’limni to‘laqonli amalga oshirishga to‘sqinlik qiladi.
3. Ota-onalar va jamiyatning munosabati – Inklyuziv ta’limga nisbatan ijtimoiy stereotiplar hanuzgacha mavjud. Ba’zi ota-onalar farzandlarining maxsus ehtiyojli bolalar bilan bir sinfda yoki guruhda o‘qishini istamaydi. Bu esa inklyuziv ta’limni joriy etish jarayonida qo‘shimcha psixologik va ijtimoiy to‘siqlarni keltirib chiqaradi.
4. Maxsus o‘quv dasturlari va metodikalar yetishmovchiligi – Hozirda inklyuziv ta’limga moslashtirilgan dasturlar, maxsus metodik materiallar va o‘quv qo‘llanmalarining yetishmovchiligi kuzatilmoqda. Shuningdek, defektologlar, logopedlar va psixologlar kabi mutaxassislarning kamligi ham bu jarayonni sekinlashtiradi.

Yuqoridagi muammolarni hal qilish uchun inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha quyidagi asosiy yo‘nalishlarda ish olib borish lozim:

1. Pedagoglarning malakasini oshirish – Inklyuziv ta’lim bo‘yicha maxsus o‘quv kurslari va treninglar tashkil etish, pedagoglarga maxsus ehtiyojga ega bolalar bilan ishlash bo‘yicha amaliy ko‘nikmalar berish.
2. Moddiy-texnik bazani yaxshilash – Maktabgacha ta’lim muassasalarini nogironligi bo‘lgan bolalar uchun qulay sharoitlar bilan ta’minlash, maxsus ta’lim texnologiyalarini joriy etish.

3. Jamiyatni xabardor qilish – Ota-onalar va keng jamoatchilik o‘rtasida inklyuziv ta’limning ahamiyatini tushuntirish, stereotiplarni yo‘qotish va inklyuziv ta’limning foydalarini keng targ‘ib qilish.

4. Maxsus ta’lim dasturlarini ishlab chiqish – Nogironligi bo‘lgan bolalar uchun maxsus metodikalar, moslashtirilgan o‘quv rejalarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish.

5. Davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirish – Inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha davlat dasturlarini takomillashtirish, nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirish nafaqat nogironligi bo‘lgan bolalarning ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi, balki jamiyatda bag‘rikenglik, insonparvarlik va ijtimoiy tenglik muhitini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Agar yuqorida ko‘rsatilgan takliflar amalga oshirilsa, O‘zbekistonda inklyuziv ta’lim tizimi yanada rivojlanib, barcha bolalar uchun sifatli ta’lim olish imkoniyati yaratiladi. Shunday qilib, inklyuziv ta’limni rivojlantirishga qaratilgan tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali O‘zbekistonda ta’lim tizimini yanada takomillashtirish va barcha bolalarga teng huquqli ta’lim olish sharoitlarini yaratish mumkin. Bu jarayonda davlat tashkilotlari, nodavlat sektor vakillari, ta’lim muassasalari, ota-onalar va jamoatchilik birgalikda harakat qilishi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ayupova M.Yu. Logopediya. O‘zbekiston faylasuflar Milliy jamiyati. T.: 2011 y.
2. Smith, J. & Thompson, L. (2013). "Speech and Language Development: A Guide for Educators and Parents". New York: Routledge.
3. Azimova, R. (2016). "Psixologik yordam va logopediya". Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
4. Filicheva, T.B., Chirkina, G.V. Korrektsiya narusheniy rechi u detey. – Moskva: Prosveщeniye, 2009. (Nutq nuqsonlarini tuzatishning pedagogik usullari haqida qo‘llanma.)
5. Akhutina, T.V. Neyropsixologicheskiy podxod k korrektsii trudnostey obucheniya.– Moskva: Pedagogika, 2015. (Nevropsixologik yondashuv orqali o‘qish qiyinchiliklarini bartaraf etish.)
6. Traugott, N.N. O narusheniyax rechevoy deyatelnosti u detey. Leningrad: Meditsina, 1985. (Bolalarda nutq faoliyatining buzilishlari haqida klinik tadqiqotlar.)
7. Lubovskiy, V.I Psixologiya detey s narusheniyami rechi. Moskva: Vlados, 2007. (Nutq nuqsonli bolalarning psixologik xususiyatlari va ularga yordam ko‘rsatish usullari.)
8. Chomskiy, N. Language and Mind.– Cambridge: Cambridge University Press, 2006. (Nutqning tilshunoslik va psixologik jihatlari haqida.)
9. Kornev, A.N. Narusheniya chteniya i pisma u detey.– Sankt-Peterburg: Rech, 2003. (Bolalarda o‘qish va yozuv nuqsonlarini tashxislash va korreksiya qilish.)
10. Volkova, G.A. Logopedicheskaya rabota s detmi mladshego vozrasta. Sankt-Peterburg: Detstvo-Press, 2008. (Yosh bolalarda logopedik ishlarning asoslari va usullari.)